

Łukasz Sławomir Fraszka*

<https://doi.org/10.18778/8220-375-2.06>

Soft power jako narzędzie budowania „strategicznej głębi” w polityce zagranicznej Turcji w latach 2003–2016

Abstract

Soft power as a tool for building „strategic depth” in Turkey’s foreign policy in 2003–2016

The takeover of power in Turkey by the Justice and Progress Party in 2002 opened a new chapter for that country. The practical application of the doctrine of Ahmet Davutoğlu’s „strategic depth” and soft power resources has led to a redefinition of the state’s position in the international arena and a departure from the static foreign policy paradigm. This led to a change in the role and importance of Turkey as a participant in international relations and to its active involvement in global politics. This article attempts to answer a number of key questions relating to the issues in the title. First, it will answer what is the place and role of the soft power concept in international relations theory. Then, what role and significance did the doctrine of „strategic depth” play in Turkey’s foreign policy. Finally, how Turkey used the soft power concept in its foreign policy based on „strategic depth”. And what role did Ahmet Davutoğlu play in this. The historical method was used to achieve the research objective.

Keywords: soft power, „strategic depth”, foreign policy, Turkey, Ahmet Davutoğlu
Słowa kluczowe: *soft power*, „strategiczna głębia”, polityka zagraniczna Turcji, Ahmet Davutoğlu

Wprowadzenie

Istnieje wiele definicji mających na celu wytłumaczenie tego, czym są potęga i siła państwa. W najprostszy sposób można powiedzieć, że potęga jest tym, co dane państwo posiada. Mówimy tu więc o uwarunkowaniach geograficznych, czyli o rozmiarze terytorium i jego położeniu, a także o uwarunkowaniach demograficznych, czyli o potencjale ludnościowym. Mamy również do czynienia z uwarunkowaniami wojskowymi (potęga militarna), ekonomicznymi (potęga gospodarcza) oraz społeczno-kulturowo-politycznymi. Do tych ostatnich zaliczyć należy wartości polityczne i religijne, politykę zagraniczną i dyplomację publiczną, kulturę (zarówno wysoką, jak i popularną), edukację, a także czynniki społeczno-ekonomiczne oraz społeczno-polityczne.

---

* Absolwent studiów I stopnia, kierunek *politologia*, specjalność *bezpieczeństwo międzynarodowe* na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego, student studiów II stopnia, kierunek *politologia*, specjalność *strategie bezpieczeństwa i prognozowanie w polityce* oraz kierunek *stosunki międzynarodowe*, specjalność *orientalna* WSMiP UŁ; e-mail: lukasz.fraszka@gmail.com.

Siłę należy zaś rozumieć jako działanie państwa, będącego uczestnikiem stosunków międzynarodowych, mające na celu mądre wykorzystanie swojej potęgi. W zależności od tego jaki rodzaj potęgi wykorzystuje dane państwo w realizacji własnych celów, można wyróżnić dwa przeciwstawne rodzaje siły. Po pierwsze, siłę w wymiarze twardym (*hard power*), która wykorzystuje uwarunkowania geograficzne, wojskowe i ekonomiczne do wywierania presji wobec innych podmiotów w celu uzyskania pewnych korzyści. Po drugie, siłę w wymiarze miękkim (*soft power*), gdzie państwo wykorzystuje swoje zdolności społeczno-kulturowo-polityczne do promocji i poszerzania własnych wpływów w celu zawierania długotrwałego partnerstwa.

Niniejszy artykuł stanowi próbę odpowiedzi na kilka kluczowych pytań odnoszących się do problematyki zawartej w tytule: Jakie jest miejsce i rola koncepcji *soft power* w teorii stosunków międzynarodowych? Jaką rolę doktryna „strategicznej głębi” odegrała w polityce zagranicznej Turcji? Wreszcie, jak Turcja w swojej polityce zagranicznej, opartej na „strategicznej głębi”, korzystała z koncepcji *soft power* i jakie znaczenie miał w tym Ahmet Davutoğlu? Dla realizacji celu badań wykorzystano metodę historyczną.

Bazę źródłową opracowania stanowią prace naukowe w języku polskim i angielskim. Przegląd literatury przedmiotu, dotyczący tematu *soft power*, stanowią książki Josepha S. Nye’a *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej?* oraz *Przyszłość siły*, a także prace polskich badaczy: Beaty Ocieпки *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski* oraz Roberta Łosia *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*. Jeśli chodzi o część poświęconą „strategicznej głębi”, zważywszy na brak tłumaczenia z języka tureckiego dzieła Ahmeta Davutoğlu *Stratejik derinlik* (Strategiczna głębia), pomocny okazał się artykuł Alexandra Murinsona *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*.

Soft power w ujęciu teoretycznym

Nowe podejście do postrzegania potęgi stanowi następstwo szeroko zachodzących procesów globalizacyjnych, które przyczyniły się do powstania sieci współzależności między podmiotami stosunków międzynarodowych. Państwa są obecnie ekonomicznie współzależne nie tylko poprzez handel, ale także ze względu na nowe formy komunikacji i łączności. Wynika z tego, że „w stosunkach międzynarodowych buduje się relacje, które potencjalnie mogą być korzystne dla obu stron, bez użycia przemocy, w tym sankcji gospodarczych”¹. Zastraszanie nie stanowi już skutecznej metody osiągania przez państwo celów na arenie międzynarodowej.

Soft power i *hard power* nie są jednak przeciwieństwami, ponieważ stanowią dwa aspekty tej samej umiejętności, czyli osiągania celu poprzez wpływ na za-

---

¹B. Ocieпка, *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013, s. 25.

chowanie innych uczestników stosunków międzynarodowych. Rozróżnienie między nimi polega na tym, że *hard power* opiera się na metodzie zastraszania, zaś *soft power* na „zdolności kształtowania preferencji innych”². Tym samym koncepcję tę w teorii stosunków międzynarodowych należy rozumieć jako przeciwwagę dla potęgi w jej militarno-ekonomicznym rozumieniu. Koncepcja owa polega „na atrakcyjności kultury podmiotu sterującego upodobaniami innych bądź na manipulowaniu przekazem politycznym trafiającym w oczekiwania innych”³. Należy jednak zaznaczyć, że utożsamianie *soft power* z manipulacją jest niepoprawne.

Soft power można zastosować jako umiejętność przekonywania i argumentacji oraz przyciągania. To także forma „strategii politycznej danego kraju w stosunkach międzynarodowych, która charakteryzuje się nieobecnością wszelkich form (pośrednich i bezpośrednich) dyskryminacji, przymusu i przemocy wobec innych organizmów państwowych”⁴. Do głównych narzędzi *soft power* należy zaliczyć odwoływanie się do wspólnych wartości (politycznych, kulturowych, religijnych) czy ideologii.

Soft power, mimo że miało być przeciwwagą wobec kategorii *hard power*, zaczęło czerpać z twardych zasobów. Wiąże się to z sytuacją, kiedy „sprawne siły zbrojne mogą stanowić źródło atrakcyjności, zaś współpraca wojskowa oraz programy szkoleniowe mogą wytworzyć sieć międzynarodowych powiązań, wzmacniając miękką siłę danego kraju”⁵. Siły zbrojne jednego kraju mogą stać się atrakcyjne dla drugiego „przez wzbudzenie podziwu czy świadczenie pomocy w sytuacjach zagrożenia klęskami naturalnymi”⁶. W tym kontekście atrakcyjność państwa wynika ze sprawności jego armii.

Państwa, oprócz zapewnienia bezpieczeństwa w wymiarze militarnym i ekonomicznym, muszą budować silną markę (*branding narodowy*) poprzez promocję kraju za granicą. W tym celu wykorzystuje się również „dużą część zasobów ekonomicznych w sferze współpracy [oraz – Ł.S.F.] powiązań”⁷. Tym samym do podstawowych funkcji *soft power* należy stworzenie pozytywnego wizerunku państwa, wpływającego bezpośrednio na jego wzmocnienie na zewnątrz. Celem tego jest przyciąganie nowych inwestycji zagranicznych, wspomaganie handlu międzynarodowego, w tym eksportu wyrobów czy wymiany usług, a nawet rozwinięcie sektora turystycznego.

²J.S. Nye, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa 2007, s. 34.

³R. Łoś, *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Łódź 2017, s. 59.

⁴R. Potocki, D. Miłoszewska, *Rola „soft power” w środowisku międzynarodowym*, <https://repositorium.amu.edu.pl/handle/10593/966> (dostęp: 23.04.2020).

⁵J.S. Nye, *Przyszłość siły*, Warszawa 2012, s. 167.

⁶R. Łoś, *Soft power...*, Łódź 2017, s. 64.

⁷*Idem*, *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – wokół zagadnień teoretycznych*, red. K. Kącka, Toruń 2014, s. 250.

Źródła *soft power* należy szukać, po pierwsze, w kulturze danego kraju, ponieważ posiada ona bardzo ważny wpływ na kształtowanie się narodowej tożsamości. Po drugie, w wartościach politycznych, które wyrażają idee, jakimi państwo kieruje się zarówno wewnątrz, jak i na arenie międzynarodowej. To właśnie od ich atrakcyjności zależy międzynarodowe uznanie państwa. Zależy ono także od prowadzonej polityki zagranicznej, która powinna być realizowana w duchu idei i wartości danego państwa. Koncepcja *soft power* sprowadza się zatem do formy „przekonywania do własnej racji, włączania innych do własnego systemu wartości czy działań w jakiejś dziedzinie, poprzez przekonanie innych podmiotów o słuszności swoich zasad czy przedsięwzięć”⁸. Każde państwo, promując swoje wartości i idee, powinno mieć na uwadze to, że musi szanować je u innych państw, nawet w sytuacji, gdy są ze sobą sprzeczne.

Globalna sieć współzależności wymusza na państwie dostosowanie własnych *środków oddziaływania do sytuacji, w której przyszło mu uczestniczyć na arenie międzynarodowej*. Państwo powinno w pełni wykorzystywać swoje „zdolności do oddziaływania na inne podmioty poprzez szeroko rozumianą atrakcyjność kulturowo-polityczno-ekonomiczną”⁹. Jak widać, pojęcie *soft power* jest bardzo szerokie, odnosi się zarówno do zasobów państwa, jak i jego atrakcyjności i umiejętności/zdolności oraz działalności na arenie międzynarodowej.

Tym samym *soft power* należy uznać za strategię działalności państwa jako uczestnika stosunków międzynarodowych, która ma na celu miękkie wykorzystanie jego potęgi w ramach racjonalnie prowadzonej polityki zagranicznej, wykorzystując przy tym m.in. (miękkie) wywieranie wpływu, przekonywanie, przyciąganie, kreowanie wizerunku oraz promocję na arenie międzynarodowej. Właśnie na takie działania na początku XXI wieku przekierowała swoją politykę zagraniczną Republika Turcji.

Regionalizm jako nowe podejście do tureckiej polityki zagranicznej

Przejęcie władzy przez Partię Sprawiedliwości i Rozwoju (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) w Turcji w 2002 roku doprowadziło do zmiany tego państwa ze statycznego uczestnika stosunków międzynarodowych na aktora prowadzącego proaktywną politykę zagraniczną, ukierunkowaną na globalną ekspansję swoich wpływów. Zmiana, jaką przeprowadziły władze w Ankarze, przyczyniła się do tego, „że polityka [zagraniczna i – Ł.S.F.] bezpieczeństwa Turcji przeniosła się z neutralności do aktywnej roli w okresie pozimnowojennym”¹⁰.

⁸M. Wielopolska-Szymura, *Radio dla zagranicy – od hard power do soft power w międzynarodowej nadawczości radiowej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica” 2017, nr 1, s. 179–180.

⁹J. Sadłocha, *Pomiędzy miękką a twardą siłą: smart power*, „Wrocławskie Studia Politolologiczne” 2012, nr 13, s. 37.

¹⁰K. Bieniek, *Turkey's security in the 20th and 21st century*, [w:] *Changing the world: Social, cultural and political pedagogies in civic education*, ed. M. Champion, Kraków 2013, s. 205.

Doprowadziło to m.in. do napięcia turecko-amerykańskiego podczas II wojny w Zatoce Perskiej w 2003 roku, kiedy Turcja nie wyraziła zgody na wykorzystanie przez Stany Zjednoczone swojego terytorium do inwazji na Irak. Była to „decyzja ówczesnego ministra spraw zagranicznych kraju Ahmeda Davutoğlu, który nie zgodził się na otwarcie tzw. frontu tureckiego podczas drugiej wojny w Zatoce Perskiej”¹¹. Ważnym powodem odmowy było zagrożenie płynące ze strony irackich Kurdów, którzy upatrywali w tej sytuacji okazję na wybić się na niepodległość.

Polityka zagraniczna prowadzona przez AKP została oparta na tzw. ideologii nowoturckiej, polegającej na zmianach na płaszczyźnie tożsamościowej kraju, a także na reorganizacji dotychczasowej polityki oraz przebudowie wartości społeczno-politycznych, na których się opierała. Doprowadziły one do tego, że Turcja zaczęła koncentrować się „na sąsiednich regionach w celu zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa”¹² oraz na sceptycyzmie wobec Stanów Zjednoczonych. Także zamrożenie akcesu Turcji do Unii Europejskiej przyczyniło się do tego, że władze w Ankarze porzuciły „tradycyjną, utrwaloną w okresie zimnej wojny rolę państwa peryferyjnego w stosunku do Unii Europejskiej czy NATO i [postanowiły – Ł.S.F.] wypracować własny paradygmat polityki międzynarodowej”¹³, oparty na przynależności Turcji do kontynentu azjatyckiego, Bliskiego Wschodu oraz świata islamu.

Dotychczasowy brak angażowania się w sprawy Bliskiego Wschodu należy uznać za największy błąd Ankary. Ignorowanie naturalnego zaplecza, jakim dla Turcji jest ten obszar, stanowiło znaczącą przeszkodę w prowadzeniu przez nią skutecznej polityki zagranicznej. Jedynie „wyłoniwszy się z cienia izolacjonizmu sprzed II wojny światowej i uzależnienia w czasie zimnej wojny, Turcja”¹⁴ może odgrywać znaczącą rolę w regionie. Powinna ona bronić swoich interesów zarówno na arenie międzynarodowej, jak i we własnym otoczeniu.

Takie podejście znacząco wpłynęło na kształtowanie się wizji geopolitycznej Ahmeta Davutoğlu¹⁵, który opracował nowatorską wizję pozycji Turcji na arenie międzynarodowej. Powinna ona korzystać nie tylko z potencjału gospodarczego, ale także z możliwości geograficznych oraz historycznych wynikających z dziedzictwa Imperium Osmańskiego. Powinna także prowadzić

¹¹J. Niemiec, *Kierunki oddziaływania Turcji wobec wyzwań regionalnej integracji politycznej w XXI wieku*, „Annales – Sectio M” 2017, nr 2, s. 155.

¹²K. Bieniek, *op. cit.*, s. 205.

¹³A. Urbanik, *Neosmanizm. Polityka zagraniczna Turcji okresu rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju*, „Edukacja Humanistyczna” 2014, nr 2(31), s. 35.

¹⁴J.W. Walker, *Turkey's global strategy. Introduction: The sources of Turkish grand strategy – „strategic depth” and „zero-problems” in context*, ed. N. Kitchen, „IDEAS Reports. Special Reports” 2011, s. 6.

¹⁵Nauczyciel akademicki, doradca ds. międzynarodowych w rządzie Recep Tayyipa Erdoğan (2003–2009), następnie minister spraw zagranicznych Turcji (2009–2014) i szef rządu oraz przewodniczący AKP (2014–2016).

„politykę utrzymania pokoju w szerokim pasie geograficznym, rozpościerającym się od Kaukazu, przez Bliski Wschód i region czarnomorski, a skończywszy na Bałkanach Zachodnich”¹⁶. Zadaniem władz w Ankarze jest prowadzenie takiej polityki, aby w przyszłości Turcja stała się liderem krajów muzułmańskich i uzyskała status światowego mocarstwa. Według Davutoğlu Turcja powinna prowadzić aktywną politykę zagraniczną, mającą na celu stworzenie „strategicznej głębi”, polegającej na rozszerzeniu tureckiej strefy wpływów głównie na wspomnianym obszarze bliskowschodnim, ale także na Zakaukaziu czy w Azji Centralnej. Głównym instrumentem budowy regionalizmu w tureckiej polityce zagranicznej jest rozwój bilateralnych relacji opartych na zasobach *soft power*, tj. odwoływanie się do wspólnej historii, kultury oraz religii, a także języka i pochodzenia.

„Strategiczna głębia” w myśli geopolitycznej Ahmeta Davutoğlu

Pierwszym filarem, na którym powinna opierać się „strategiczna głębia”, jest tzw. głębia geograficzna. Obszar euroazjatycki stanowi kluczową strefę dla światowej (geo)polityki, dlatego też Turcja, znajdująca się w jego centrum, będąc przy tym pomostem między Wschodem i Zachodem, powinna wykorzystać swoje położenie do rozszerzenia własnych wpływów poprzez stworzenie „strategicznej głębi”.

Davutoğlu uważał dotychczasowe (kemalistyczne) podejście do polityki zagranicznej za błędne, zaś Turcja, według niego, nie powinna poprzez swoje położenie geopolityczne pozwalać na rozprzestrzenianie się zachodniej strefy wpływów w regionach z nią graniczących. To podejście przeciwstawne interesom narodowym Turcji, ponieważ stanowi naruszenie jej naturalnego zaplecza, zwłaszcza gdy granice regionu zacierają się wskutek zwiększonego handlu, wspólnej historii i przenikania się kultur.

„Głębia geograficzna” stanowi zatem wypadkową nachodzących na siebie czynników (geo)politycznych (sieć powiązań politycznych), (geo)kulturowych (przenikanie się kultur, religii, tradycji) oraz (geo)ekonomicznych (sieć współzależności gospodarczych, energetycznych, łączności i komunikacji). Davutoğlu w tym kontekście wyróżnia trzy obszary (strefy) wpływów. Pierwszy to tzw. bliski obszar kontynentalny – „w przeciwieństwie do Niemiec, Turcja jest tak samo krajem europejskim, jak krajem azjatyckim”¹⁷. Wskazuje to na to, że Turcja jest położona na styku trzech kontynentów: europejskiego, azjatyckiego, a także afrykańskiego. Drugi to tzw. bliski obszar regionalny – „Turcja to nie tylko jakiś stary śródziemnomorski kraj. Jedną z ważnych cech odróżniających ją od, powiedzmy, Rumunii lub Grecji, jest to, że Turcja jest jednocześnie

¹⁶ T. Kopyś, *Polityka Turcji wobec Bałkanów Zachodnich po 2008 roku*, „Politeja” 2018, t. 15, nr 2(53), s. 128.

¹⁷ A. Murinson, *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*, „Middle Eastern Studies” 2006, Vol. 42, No. 6, s. 952.

krajem bliskowschodnim, jak i kaukaskim”¹⁸. Wskazuje to na to, że naturalnymi strefami wpływu dla Turcji jest kilka regionów, tj. Bałkany, Bliski Wschód, Kaukaz oraz Azja Centralna. Trzeci obszar wpływów stanowi tzw. bliski obszar morski, w tym kontekście podkreślone jest, że „Turcja jest tak samo krajem czarnomorskim, jak śródziemnomorskim”¹⁹, czyli posiada dostęp bezpośredni lub pośredni do najważniejszych handlowych dróg morskich.

Wszystko to sprawia, że Turcja to zarówno kraj europejski, jak i azjatycki, bałkański, jak i bliskowschodni, śródziemnomorski, jak i czarnomorski. Zatem „koncepcja strategicznej głębi stanowi teoretyczną ramę, która bada głównie kulturowe (cywilizacyjne), geograficzne i przestrzenne aspekty tureckiej polityki zagranicznej”²⁰. Turcja znajduje się w centrum wielu obszarów geopolitycznych, zaś w jej interesie narodowym leży aktywne zaangażowanie się w każdy region w sąsiedztwie. Powinna więc odejść od „poprzednich dyskursów polityki zagranicznej, które nie mogły skorzystać z zalet oferowanych przez bogate historyczne i geograficzne korzenie Turcji”²¹. Ponieważ stanowi ona pomost pomiędzy tymi regionami, zważywszy na ich różnorodność kulturową, musi zatem sformułować taką politykę zagraniczną, która to uwzględni.

Oczywiście, nie można zapomnieć, że położenie geopolityczne Turcji to nie tylko aspekt pozytywny, ale także negatywny. Obydwa opierają się na tym, że państwo to leży w centralnym punkcie, w którym przecinają się szlaki handlowe oraz komunikacyjne. W związku z tym stanowi ona bufor między państwami Bliskiego Wschodu, Półwyspu Bałkańskiego, Afryki Północnej, Zakaukazia, a także Federacji Rosyjskiej czy Azji Centralnej.

Położenie Turcji między „Wschodem” a „Zachodem” predestynuje ją do odgrywania roli promotora dialogu między „światem zachodnim” a „światem islamu” oraz inicjatora działań mających rozładowywać napięcia na tle kulturowym²².

Zapewnić jej to powinno status ośrodka komunikacji i wymiany towarów, tworząc z niej tym samym pewien łącznik pomiędzy tymi obszarami, nie tylko w strefie handlowej, ale także kulturowej. Tym samym Turcja musi sobie „wyznaczyć dalekosiężne cele i, co więcej, podejmowane działania muszą być regularne i jednolite, tak aby zachować spójność wizerunku i ugruntować pozycję w sferze międzynarodowej”²³. Powinno to podnieść rangę tego państwa

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ D.H. Aslan, O. Eralmac, S. Ozaydin, *Turkey's Foreign Policy and the Middle East under AKP Rule (2002–2012)*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2016, Vol. 48(3), s. 7.

²¹ *Ibidem*.

²² A. Szymański, *Wpływ położenia geopolitycznego na politykę zagraniczną Turcji*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2011, t. 44, nr 3–4, s. 189.

²³ P. Jędrowiak, K. Baraniuk, *Miękka siła „państw twardych” – porównanie Turcji i Rosji*, „Historia i Polityka” 2019, nr 29(36), s. 46.

zarówno w regionie, jak i na arenie międzynarodowej, dając jej możliwość osiągnięcia pozycji lidera.

Jednak takie położenie wpływa negatywnie na tureckie poczucie bezpieczeństwa, co wynika z niestabilności sąsiednich obszarów. Owa niepewność wymuszała na przestrzeni lat na Turcji jej statyczną politykę zagraniczną, co jednocześnie nie pozwalało jej na zmianę pozycji na arenie międzynarodowej czy wybicia się na pozycję regionalnego lidera.

Trzeba pamiętać, że obok położenia geograficznego, siły militarnej, gospodarczej oraz potencjału demograficznego, do wyznaczników potęgi państwa (a co za tym idzie, zapewnienia mu bezpieczeństwa) należy zaliczyć również tradycję, kulturę a także dziedzictwo historyczne²⁴, które wspólnie tworzą tzw. głębię historyczną²⁵. Umiejętne wykorzystanie wszystkich czynników ma warunkować uzyskanie przez państwo statusu mocarstwa. Tym samym „strategiczna głębia opiera się na głębi historycznej i głębi geograficznej. Davutoğlu określa głębię historyczną jako cechę kraju, który jest w epicentrum wydarzeń [historycznych]”²⁶. Związek Turcji z państwami muzułmańskimi poprzez wyznawaną religię daje władzom w Ankarze możliwość rozszerzenia swoich wpływów nie tylko na republiki posowieckie, ale także na arabskie kraje Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej.

Davutoğlu w swojej koncepcji wykorzystywał religijne dogmaty *tawhid* (jedność z Allahem) oraz *tanzih* (wiarę w czystość Allaha) do stworzenia paradygmatu jedności cywilizacji islamskiej pomimo różnic istniejących w jej odłamach. Próbował przy tym stworzyć podwaliny pod tzw. osmański obszar geopolityczny. Miało to posłużyć do odejścia

od wąskiego postrzegania polityki zagranicznej wyłącznie w zimnowojennych kategoriach bezpieczeństwa na rzecz wielkowsymulacji. Oznaczało to również, że Turcja nie mogła odcinać się od swoich historycznych korzeni, spuścizny osmańskiej i relacji ze światem arabskim i szerzej, pozaatlantyckim²⁷.

---

²⁴ Zob. Sz. Ananicz, *Samotność w cnocie. Ideologia nowoturecka w polityce zagranicznej Turcji*, „Punkt Widzenia” 2015, nr 49, s. 15.

²⁵ Przyglądając się „głębi historycznej”, można odnieść wrażenie, że istnieją dwie jej płaszczyzny, węższa i szersza. „Głębia historyczna” w węższym rozumieniu odnosi się do jedności kulturowej i językowej z ludami tureckimi. Ową jedność etniczno-kulturową z tymi regionami upatrywać można w tzw. głębi etnicznej, a zatem leży ona u podstaw idei panturkizmu i rozwijaniu przyjaznych relacji z tureckimi państwami na terenach Zakaukazia i Azji Centralnej. „Głębia historyczna” w szerszym rozumieniu odnosi się do jedności religijnej, która stanowi tzw. głębię religijną. Upatrywać jej należy w idei panislamizmu, która głosi nie tylko jedność ludów tureckich, ale całego świata muzułmańskiego.

²⁶ A. Murinson, *op. cit.*, s. 951.

²⁷ J. Wódka, *Polityka zagraniczna „nowej” Turcji. Implikacje dla partnerstwa transatlantyckiego*, Warszawa 2013, s. 43.

Cywilizacja islamska, powiązana wspólną historią i kulturą zakorzenioną w tych dogmatach, może stawić opór rozprzestrzenianiu się zachodniej myśli.

Zważywszy na to, że Turcja jest spadkobierczynią Imperium Osmańskiego, które niegdyś jednoczyło świat muzułmański, posiada ona naturalną zdolność do stania się muzułmańską potęgą. Przez wielu uznawana jest za

model, który wskazuje na kompatybilność islamu z wartościami demokratycznymi, sekularyzmem i zachodnią tradycją polityczną. Kluczem do sukcesu państw muzułmańskich miała być promowana koncepcja *moderate islam* – tak zwanego umiarkowanego islamu, stanowiącego przeciwagę dla fundamentalizmu muzułmańskiego²⁸.

Odcięcie się od dziedzictwa Imperium Osmańskiego, według Davutoğlu, było dla Turcji odrzuceniem jej własnej podmiotowości. Państwo stało się przez to introwertyczne, skupione jedynie na wewnętrznych sporach, problemach i podziałach oraz na konfliktowaniu się ze swoimi sąsiadami.

Turcja nie korzystała w pełni z potencjału wynikającego z jej położenia i bezpośrednich związków z kontynentem azjatyckim czy zakorzenienia w świecie muzułmańskim. Zamiast tego poświęciła się na rzecz integracji z UE i poddańczej relacji wobec Stanów Zjednoczonych. Davutoğlu zauważa, że Turcja nie może ciągle czekać na przyjęcie w struktury UE i musi opracować własną wielowektorową politykę zagraniczną, wykorzystując narzędzia *soft power*.

„Strategiczna głębia” jako doktryna polityki zagranicznej Turcji

Odstępując od kemalistycznego hasła „pokój w domu, pokój na świecie”, nowa polityka zagraniczna Turcji, odwołująca się do założeń koncepcji „strategicznej głębi”, miała opierać się na pięciu głównych zasadach. Pierwszą z nich jest „równowaga pomiędzy demokracją a bezpieczeństwem kraju”, dotycząca tego, że bezpieczeństwo można osiągnąć poprzez rozszerzenie swobód obywatelskich oraz budowę „państwa opartego na zasadach demokratycznych z poszanowaniem wartości islamu i obecnością tych wartości w przestrzeni publicznej”²⁹. Zmiany te wynikały z procesu akcesyjnego oraz z nacisku UE na przeprowadzenie w Turcji demokratycznych reform państwa. Zasada owa „sprowadza się do dążenia do tego, by wszystkie relacje zewnętrzne, w których Turcja pozostaje, oparte były na zasadzie wolności i zaufania”³⁰. Odegrała ona znaczącą rolę w tureckiej polityce regionalnej, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie,

²⁸ A. Wójcik, *Czy współczesna Turcja może być modelem dla arabskiego Bliskiego Wschodu?*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2012, nr 1, s. 245.

²⁹ P. Jędrowiak, K. Baraniuk, *op. cit.*, s. 46.

³⁰ M. Szukdlarek, *Turcja w Unii Europejskiej – realna perspektywa czy polityczna fikcja?*, „Przełęcz Zachodni” 2015, nr 1, s. 77.

w której władze w Ankarze starały się promować tzw. turecki styl, oparty na islamie i demokracji.

Drugim filarem jest polityka „zero problemów z sąsiadami”, polegająca na poprawie relacji Turcji z wszystkimi otaczającymi ją państwami. Podjęto próby rozwiązania dotychczas istniejących animozji, a także

wypracowania sytuacji, w której bezpośrednie sąsiedztwo nie generuje zagrożeń dla realizacji nowej tureckiej polityki zagranicznej i umożliwia osiągnięcie nadrzędnego jej celu, jakim jest pozycja regionalnego mocarstwa oraz lidera i reprezentanta sunnickich państw Bliskiego Wschodu i północnej Afryki oraz tureckich państw Azji Centralnej³¹.

Prowadzenie takiej polityki miało służyć stworzeniu stabilnej przestrzeni wokół Turcji. Polityka ta miała także za zadanie „rozwiązywać problemy w stosunkach z sąsiadami, które blokują potencjał Turcji do odgrywania ważnej roli na scenie międzynarodowej (nierozwiązana kwestia cypryjska, zamrożone stosunki z Armenią, wrogie stosunki z Syrią itd.)”³². Niestety, zasada ta nie wytrzymała zderzenia z rzeczywistością, bo zapomniano, że próba rozwiązania problemu lub normalizacji stosunków z jednym krajem może spowodować zaognienie stosunków z innym.

Trzecią zasadą jest „rozwijanie relacji z państwami sąsiedniej strefy wpływów”. Celem Turcji stała się proaktywna polityka mająca służyć rozwiązywaniu już istniejących kryzysów w „bliskiej strefie wpływów” oraz zapobieganiu nowym, a także rozwijaniu przyjaznych relacji z innymi krajami. Tym samym Turcja powinna

polegać na eksponowaniu elementów tożsamości wschodniej (jak kultura czy religia) w kontaktach z partnerami ze wschodniej hemisfery, a zachodniej (jak ustabilizowana demokracja, poszanowanie praw człowieka, członkostwo w NATO czy kandydatura do UE) w relacjach z partnerami zachodnimi³³.

Zasada powyższa może „kreować wizerunek Turcji jako państwa konstruktywnego, dążącego do zachowania równowagi i korzystnego dla wszystkich rozwoju”³⁴. Przewiduje ona także aktywną rolę tego państwa w polityce międzynarodowej, jako globalnego aktora uczestniczącego w instytucjach międzynarodowych oraz biorącego aktywny udział w kwestiach dotyczących globalnej polityki.

---

³¹ *Ibidem*.

³² Sz. Ananicz, *op. cit.*, s. 17.

³³ M. Szkudlarek, *op. cit.*, s. 77.

³⁴ A. Urbanik, *op. cit.*, s. 36.

Czwarta zasada to „wielowektorowość polityki zagranicznej”. AKP zrozumiała, że prowadzenie jednowymiarowej polityki zagranicznej, opartej na jednym partnerze, stało się mało opłacalne i nie zmieni dotychczasowej pozycji Turcji na arenie międzynarodowej. Zasada owa

polega na wykorzystywaniu w budowie międzynarodowej pozycji Turcji z jednej strony czynników stosowanych tradycyjnie, jak siła ekonomiczna i potencjał wojskowy, z drugiej zaś odwoływaniu się do wspólnoty historycznej i kulturowej, jaka istnieje pomiędzy nią a państwami Azji Centralnej i Afryki Północnej³⁵.

Jednoznaczne stało się to, że Turcja musi stać się bardziej aktywna na arenie międzynarodowej oraz prowadzić w tym samym czasie zrównoważone relacje z różnymi międzynarodowymi aktorami. Tym samym turecka polityka zagraniczna nie może opierać się na jednym państwie czy regionie, ale powinna reprezentować pełen wachlarz możliwości, które powinny się poniekąd uzupełniać. Założenie to przewiduje również aktywny udział Turcji w międzynarodowych przedsięwzięciach, co umożliwiłoby ponowne zdefiniowanie tureckiej pozycji na arenie międzynarodowej

Ostatnią zasadą jest wykorzystanie „dyplomacji jako *soft power*”. Turecka dyplomacja powinna opierać się na promocji tureckiej kultury, prowadzeniu dialogu oraz współpracy z regionalnymi partnerami, wzajemnej zależności ekonomicznej i historycznym zrozumieniu. Musi być też „nastawiona na działania długofalowe i na żmudną, lecz konsekwentną budowę wizerunku i pozycji państwa na arenie międzynarodowej”³⁶. Wykorzystanie *soft power* „sprawdza się do możliwie najwyższej intensyfikacji kontaktów bilateralnych, których fundamentem powinny być regularne wizyty przedstawicieli państw na wszystkich szczeblach”³⁷. Zasada owa miała na celu odejście Turcji od polityki zastraszania na rzecz polityki przekonywania.

Ahmet Davutoğlu jako architekt globalnego wymiaru tureckiej polityki zagranicznej?

Myśl geopolityczna Ahmeta Davutoğlu zdominowała wizję tureckiej polityki zagranicznej w latach 2003–2016 oraz przyczyniła się do dążenia Ankary do przedefiniowania swojego miejsca w globalnej równowadze sił:

Postulowane przez A. Davutoğlu zerwanie z niezdrową zależnością od zachodnich partnerów ma na celu utworzenie nowego rozdziału w historii tureckich relacji zagranicznych, gdzie za pomocą aktywnej dyplomacji, umów handlowych i współpracy bilateralnej Turcja zdobędzie stabilną pozycję jako państwo rdzenia w regionie³⁸.

³⁵ M. Szkudlarek, *op. cit.*, s. 77.

³⁶ Sz. Ananicz, *op. cit.*, s. 17.

³⁷ M. Szkudlarek, *op. cit.*, s. 77.

³⁸ J. Niemiec, *op. cit.*, s. 155.

Turecka polityka „zero problemów z sąsiadami” jako swoje główne zadania wyznaczyła promowanie handlu i inwestycji na Bliskim Wschodzie, przyjaznych więzi z Irakiem, Syrią i Iranem oraz mediacji w konflikcie arabsko-izraelskim. W tym kontekście można mówić o Turcji jako o „państwie centralnym», tj. aktorze znajdującym się w centrum najważniejszych procesów rozgrywających się na arenie międzynarodowej i mającym wpływ na te procesy”³⁹. Postępująca współzależność gospodarcza stała się sposobem zapobiegania konfliktom w otaczających ją regionach.

Davutoğlu był zdeterminowany, aby wyznaczyć nowy cel dla Turcji, którym, oprócz aktywnego uczestnictwa na forach organizacji międzynarodowych oraz w globalnych instytucjach ekonomicznych i finansowych, powinno być dążenie do redefinicji ładu międzynarodowego. Zależało mu także na

zwiększeniu udziału tureckiej dyplomacji w pracach organizacji ponadnarodowych. W tej grupie znalazły się między innymi Organizacja Narodów Zjednoczonych, Sojusz Północnoatlantycki, Organizacja Współpracy Islamskiej, Unia Afrykańska, Organizacja Państw Amerykańskich oraz Stowarzyszenie Państw Karaibskich⁴⁰.

Między innymi dzięki takim działaniom Turcja otrzymała niestałe członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa ONZ (2009–2010). Ważną rolę w tym procesie odegrał również rozwój bliskich stosunków ze wszystkimi wschodzącymi potęgami światowymi (Brazylią, Rosją, Indiami czy Chinami).

Turcja zaczęła odgrywać nadrzędną rolę w dialogu międzyreligijnym, który stał się jednym z jej głównych priorytetów, poprzez wykorzystanie swojego dziedzictwa historyczno-kulturowego, nie tylko w regionie, ale i na świecie. Spowodowane było to tym, że „równoważone podejście do wszystkich głównych regionalnych czy globalnych aktorów umożliwia, według Davutoğlu, prowadzenie przez państwo tureckie aktywnej polityki w bliższym i dalszym sąsiedztwie”⁴¹. Ścisłejsze stosunki ze wschodzącymi potęgami sprawiły, że ani Stany Zjednoczone, ani sama Unia Europejska nie zajmują dzisiaj w polityce zagranicznej Turcji tego samego miejsca jak w okresie zimnowojennym czy jeszcze na początku XXI wieku.

To z inicjatywy tego polityka Turcja podjęła wysiłki na rzecz rozwiązania lokalnych sporów na Bałkanach, Kaukazie Południowym i Bliskim Wschodzie i „stała się jednym z głównych graczy w regionie bliskowschodnim, a jej aspiracje sięgają nawet dalej – do Afryki, Azji Środkowej, Azji Południowo-Wschodniej, a nawet Ameryki Łacińskiej”⁴². Trójstronne mechanizmy konsultacji

³⁹ A. Szymański, *op. cit.*, s. 186.

⁴⁰ A. Urbanik, *op. cit.*, s. 36.

⁴¹ A. Szymański, *op. cit.*, s. 186.

⁴² P. Osiewicz, *Wpływ procesu zmian politycznych w państwach arabskich na politykę zagraniczną Turcji po 2010 roku*, „Przegląd Strategiczny” 2013, nr 1, s. 148.

między Bośnią i Hercegowiną, Serbią i Kosowem były konstruktywnymi inicjatywami wspierającymi integrację regionalną z organami transatlantyckimi i europejskimi. Doprowadzono nawet do mediacji z sąsiadującą Armenią, które przeszły do opinii publicznej jako „dyplomacja futbolowa”⁴³.

Kolejnym z działań globalnych zainicjonowanych przez Davutoğlu była wspólna inicjatywa z Brazylią dotycząca irańskich rozmów nuklearnych. Turcja chciała „budować swoje wpływy w regionie, jak również angażować się jako mediator na rzecz rozwiązywania sporów i konfliktów regionalnych”⁴⁴. Chociaż Waszyngton odrzucił umowę, po raz pierwszy ukazany został potencjał wschodzących mocarstw (Turcji i Brazylii) jako mediatorów na arenie międzynarodowej.

Rosnące zainteresowanie Turcji dotychczas zaniedbanymi częściami świata jest kolejną cechą wdrażania doktryny Davutoğlu. Afryka Subsaharyjska i Ameryka Łacińska przyciągnęły bezprecedensową uwagę tureckich władz dyplomatycznych, ponieważ

aktywny rozwój stosunków Turcji dotyczy, zgodnie z globalnymi ambicjami, nie tylko najbliższego sąsiedztwa, ale też państw, które są położone nieco dalej w danych regionach [...] lub znajdują się w odległych częściach świata, na innych kontynentach⁴⁵.

W Turcji zorganizowano wiele szczytów Turcja–Afryka z udziałem licznych przywódców afrykańskich. Davutoğlu zainicjował ponadto otwarcie nowych ambasad w Afryce Subsaharyjskiej i Ameryce Łacińskiej.

Ankara zaczęła szukać swojej roli w przebudowie światowego porządku, która będzie ją odróżniać od innych potęg. Davutoğlu w prowadzonej przez siebie polityce zagranicznej kierował się przekonaniem, że Turcja ma do odegrania ważną rolę w procesie powstawania nowych globalnych norm ekonomicznych, politycznych i kulturowych.

Podsumowanie

Koncepcja *soft power* w dzisiejszych czasach stanowi najbardziej powszechną i skuteczną strategię działalności państwa na arenie międzynarodowej. Państwo poprzez miękkie wykorzystanie swojej potęgi w ramach racjonalnie

---

⁴³ Skutkiem tzw. dyplomacji futbolowej były protokoły z Zurychu z 10 października 2009 roku, dotyczące rozwoju stosunków dwustronnych oraz nawiązania stosunków dyplomatycznych. Miały one stanowić ramy normalizacji kontaktów między Turcją i Armenią, jednak proces ich ratyfikacji, po pierwsze, został zawieszony przez władze w Erewaniu, a po drugie, zostały one wycofane z obrad tureckiego parlamentu.

⁴⁴ A. Wójcik, *op. cit.*, s. 247.

⁴⁵ A. Szymański, *op. cit.*, s. 190.

prowadzonej polityki zagranicznej może nawiązywać relacje (polityczne, ekonomiczne oraz społeczno-kulturowe) z innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych. Może także wywierać na nich pozytywny wpływ, co umacnia jego prestiż i wpływa na jego promocję.

To właśnie byłego premiera Ahmeta Davutoğlu należy określić jako architekta aktywnego wymiaru tureckiej polityki zagranicznej, ponieważ jego koncepcja „strategicznej głębi” spowodowała dużą zmianę w polityce zagranicznej Turcji w latach 2003–2016. Turcja odeszła wówczas od argumentów siły i zaczęła polegać na zdolności do osiągnięcia celu bez użycia środków wojskowych bądź ekonomicznych. W ten sposób całkowicie zmieniła styl uprawiania swojej polityki, który wcześniej opierał się na zastraszaniu przeciwnika.

Wraz z koncepcją „strategicznej głębi” Turcja przełamała swoją peryferyjną mentalność. Państwo zaczęło opierać się na pewności siebie, a także na ambicji, że może pełnić rolę nie tylko regionalnego, ale światowego mocarstwa, potrafiącego zapewnić bezpieczeństwo zarówno w aspekcie międzynarodowym, jak i wewnętrznym.

Racjonalne wykorzystanie potęgi (położenie między trzema kontynentami, szybkość przyrostu naturalnego, dobrze rozwijająca się gospodarka, silna armia oraz korzystanie z dziedzictwa osmańskiego) pozwoliło Turcji na prowadzenie aktywnej dyplomacji (będącej narzędziem *soft power*). Rezultatem tego było podjęcie się roli mediatora w sporach regionalnych i pozaregionalnych. Dzięki tym działaniom Turcja wyszła z cienia Stanów Zjednoczonych i zaczęła być postrzegana jako integralna część globalnej wspólnoty. Jeśli chodzi o samą postawę Turcji, to w kontekście historycznym, jako osierocona córka po Imperium Osmańskim, w swoim resentymentencie zaczęła ona kierować się pamięcią o wielkości i potędze, jaką cieszyła się jej matka.

Bibliografia

- Ananicz Sz., *Samotność w cnocie. Ideologia nowoturecka w polityce zagranicznej Turcji*, Warszawa 2015.
- Aslan D.H., Eralmac O., Ozaydin S., *Turkey's Foreign Policy and the Middle East under AKP Rule (2002–2012)*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2016, 48(3), s. 5–24.
- Bieniek K., *Turkey's security in the 20th and 21st century*, [w:] *Changing the world: Social, cultural and political pedagogies in civic education*, ed. M. Campion, Kraków 2013, s. 195–206.
- Jędrówiak P., Baraniuk K., *Miękka siła „państw twardych” – porównanie Turcji i Rosji*, „Historia i Polityka” 2019, nr 29(36), s. 43–56.
- Kopyś T., *Polityka Turcji wobec Bałkanów Zachodnich po 2008 roku*, „Politeja” 2018, t. 15, nr 2(53), s. 127–149.

- Łoś R., *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – wokół zagadnień teoretycznych*, red. K. Kącka, Toruń 2014, s. 235–253.
- Łoś R., *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Łódź 2017.
- Murinson A., *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*, „Middle Eastern Studies” 2006, Vol. 42, No. 6, s. 945–964.
- Niemiec J., *Kierunki oddziaływania Turcji wobec wyzwań regionalnej integracji politycznej w XXI wieku*, „Annales – Sectio M” 2017, nr 2, s. 151–167.
- Nye J.S., *Przyszłość siły*, Warszawa 2012.
- Nye J.S., *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa 2007.
- Ociepka B., *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013.
- Osiewicz P., *Wpływ procesu zmian politycznych w państwach arabskich na politykę zagraniczną Turcji po 2010 roku*, „Przegląd Strategiczny” 2013, nr 1, s. 139–152.
- Potocki R., Miłoszewska D., *Rola „soft power” w środowisku międzynarodowym*, <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/966> (dostęp: 23.04.2020).
- Sadłocha J., *Pomiędzy miękką a twardą siłą: smart power*, „Wrocławskie Studia Polilogiczne” 2012, nr 13, s. 37–46.
- Szkudlarek M., *Turcja w Unii Europejskiej – realna perspektywa czy polityczna fikcja?*, „Przegląd Zachodni” 2015, nr 1, s. 71–88.
- Szymański A., *Wpływ położenia geopolitycznego na politykę zagraniczną Turcji*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2011, t. 44, nr 3–4, s. 179–195.
- Urbanik A., *Neosmanizm. Polityka zagraniczna Turcji okresu rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju*, „Edukacja Humanistyczna” 2014, nr 2(31), s. 29–44.
- Walker J.W., *Turkey’s global strategy. Introduction: The sources of Turkish grand strategy – „strategic depth” and „zero-problems” in context*, ed. N. Kitchen, „IDEAS Reports. Special Reports” 2011, s. 6–12.
- Wielopolska-Szymura M., *Radio dla zagranicy – od hard power do soft power w międzynarodowej nadawczości radiowej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2017, nr 1, s. 169–184.
- Wódka J., *Polityka zagraniczna „nowej” Turcji. Implikacje dla partnerstwa transatlantyckiego*, Warszawa 2013.
- Wójcik A., *Czy współczesna Turcja może być modelem dla arabskiego Bliskiego Wschodu?*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2012, nr 1, s. 243–255.